БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

МАРТ 1 пятница 1940 он № 50 (3051) Сэн 10 мунгэ.

БУРЯТ-МОНГОЛ ҮНЭН

ВКП(б)-эйн Б.-М. Обкомэй ба БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ОРГАН

Социализмын Востогдохи форпост—Бурят-Монголой АССР мандаг!

★ ★ ★

Историческа хоринжэл

...э үдэр хадаа манай бурят-...олой арадта мартагдашагүй. ...рта үдэр. Хорин жэлэй саад ...1920 оной мартын 1-нэй ..., Бурят-Монгол ба тэрээнэй ...ца Улан-Удэ болбол хариин ...хай интервентнүүдһээ ба ...нгвардейскэ банданууд- ... эсэслэн сэбэрлэгдэжэ, ...ша арадзондо жаргалта ...ун ба сэнгэлиг ...этэ, социалистическэ ...айдалай зам нээгдэһэн байна. ... республикын ажалшан арад ...л энэ хоринжэлэй торшо соо, ...н-Сталинай партиин хүтэлбэ-...эро ябажа, үнгэрһэн илалтата ...йгаа дүнгүүдые гарган, ...эдэр һайнүдэрлэжэ байна.

...рят-Монгол хадаа урдань ...а засагай колони болгогдон, ...н дабхар дарлалта ба экспи-...ци доро зобожо байһан юм. ... культурагүй, эмнэлгын ...гүй, тиигээд элдэб үбэшэн-...рбэгдэдэг байгаа. Арадай ...тауул хайра гамгүйгөөр ...дан гэшхэгдэжэ байгаа һэн.

...уехэ Октябрьска Социалис-...кэ Революциин ашаар, бүхы ...ин арадууд бүрин эрхэ ...гөө абажа, шэнэ ажабайдал— ... советскэ экономика, куль-...байгуулхын түлөө тэмэсэлдэ ...һан байгаа. Тэрэ үедэ, гадаа-... шунахай империалистнууд ... галзуу сагаангвардейскэ ...алнуудай банданууд болбол ... советскэ республикые дара-...һэдэн добтолоо һэн. Советскэ ...бликын зүг бүхэнһөөнь ...та дайнай фронт хүреэлһэн ...а. 1918 ондо японско, ...нь английска, французска, ...янска, румынскэ, польско ...сад сэрэгүүд Владивостогто ...агдаһан юм. Тиигэжэ, импе-...стическэ гүрэнүүдэй интер-...нь Дальна Востогто ба ...Монголдо эхилһэн байна. ...ско империалистнуудай ...һануул—атаман Семенов, ге-... Колчак, сагаанбандит Калмы-...а бусадай банданууд хадаа ...лшадар табигдаһан байгаа. ...эр болбол селонууд ба ...нинүүдые галдаһан, һандар-...арадзониие алаһан хюдаһан, ...эдэһэн ба тонохон байна. ...эр хадаа нютагай ноёд, ...нар ба кулагуудта, буржуаз-...ционалистнуудта түшэглэдэг ...а. Японско империалист-... хадаа Советскэ республи-...дарахые, Дальна Востогы ...ан абахые, Сибириин ...гууды эзэмдэхые, сибирскэ ...мэришэд ба таряашады ...лшолхые һэдэһэн байгаа.

...периалистическэ интервент-...эй ба сагаангвардейцүүдэй ...глиг һэдэлгэнь бүтөөгүй, ...ашье арганьгүй!

...ргалта һайхан байдалай ... тэмэсэгшэ арад массын ...э хүдэлөөе юуншье ...улжа шадахагүй!

...нин—Сталинай партиин ба ...скэ Правительствын уряа-... бүхы Бурят-Монголой ажал-...жагсан, гадаадын интервент-...тэ ба сагаангвардейскэ ...нуудта эсэргүү воссталан, ...та улаан полкнуудай туһа-...ар, бузар дайсадые бутасо-... Бурят-Монголой территориие ...лэһэн байна.

Тэрэ гэһээр тэбхэр хорин жэл болобо. Энэ сагай торшо соо, Бурят-Монголой ажалшад болбол Ленин—Сталинай партиин хүтэлбэреөр, арадуудай агууехэ вождь Сталинай үдэрбүриин анхарал оролдолгоор ба агууехэ ород арадай ахадүүгэй халуун туһаламжаар, бүхы ажабайдалаа бүрин шэнэдхэн байгуулаа, имагта гайхамшаг илалтануудые бэелүүлээ. Бурят-Монгол —индустриально-аграрна республика болоо! Сталинска табанжэлнүүдэй торшо соо хэдэн арбаад томо предприятинуул—ПВЗ, Шэлэй завод, Мясокомбинат, Мелькомбинат ба бусад байгуулагдаа. Республикын промышленностиин валовой продукцинь—62 дахин хүдэлмэришэдэй тоо—26 дахин ургаа. Республикын хүдөө ажахы хадаа томо механизированнэ коллективнэ ажахы болоо! Манай республикын таряашан зоной 96,4 проц., таряалангайнь—98,5 проц. ба малайнь—96, 2 проц. колхозуудта нэгэдэнхэй. Модон анзаһан ба гарай хажуурай орондо, хэдэн зуугаад тракторнууд ба комбайнууд, хэдэн мянгаад ониһон машинанууд колхозно полենууд дээрэ хүдэлмэрилнэ. Урдань бурят-монгол республикын арадзоной миил арбаад процентнь бэшэг мэдэхэ байһанаа, мүнөө 95,5 проц. мэдэхэ болоо. Хэдэн зуугаад эхин, дунда ба дээдэ һургуулинуудта манай мянгаад хүбүүд да басагад һуралсажа байна. Бурят-Монгол хадаа өөрын национальна театртай, формоороо национальна ба удхаараа социалистическэ культуратай болоо. Олонтоото шэнэ кадрнууд ургаа!

Историческа хоринжэлэй итог хадаа Бурят-Монгол арадай большевистскэ тэмэсэлэй үрэ, дүн! Энэ хадаа Ленинско-Сталинска национальна политикын үрэ, результат! Энэ хадаа агууехэ ород арадай ахадүүгэй туһаламжын аша, үрэ!

Бурят-Монголые интервентнүүдһээ ба сагаангвардейщинэһээ сүлөөлһөөр 20 жэл болоһоной ойн үдэр хадаа уласхоорондын тон сложно оршомбайдал соо үнгэрэгдэжэ байна. Үжэһэн бузагай империализм хадаа үхэлөө бэдирэн, шуһата дайнай галые шатаан һүжэрөөжэ байна.

Бурят-Монголой ажалшад болбол капиталистическэ хүреэлгэ тухайда, большевистскэ һэрэмжэ тухайда, мобилизационно бэлэн байха тухайда агууехэ Сталинай заабариие үшөө, үшөө дахин һанана. Бурят-Монголой ажалшад хадаа өөрынгөө эхэ орониие, өөрынгөө туйлаһан илалтануудые хамагаалгада жагсанхай, хэзээдэ бэлэн! Бурят-Монгол арад болбол Ленин—Сталинай Партида, агууехэ Сталинда, Эхэ Орондоо, Советскэ Правительстводо хизааргүй преданнэ!

Советскэ Союзай арадуудай ахадүүгэй ханибарисаань улам бүхэжэг, мандаг!

Ленинско-Сталинска национальна политика мандаг!

Арадуудай вождь ба багша, агууехэ Сталин мандаг!

Художник М. Чашинай зураг.

—— ★ ——

...урят-Монголой АССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

...денто Татарай АССР-эй Вер-... Соведэй Президиум ба бүхы ...шад болбол, контрреволюци-... бандануудһаа сүлөөлэгдэ-... 20 жэл гүйсэһэнтэйнь даша-...улан, Бурят-Монголой АССР-...үдэлмэришэдые, колхознигуу-... ба интеллигенциие халуунаар ...шална, баясхалан хүргэнэ. ...нь царска самодержавяар ба-...аранхы байдалда, дарлалтада, ...л гуйраншалгада оруулагда-...ба царска колони байһанаа, ...—Бурят-Монгол АССР хадаа ...эл соо, түрүү индустриально-...рна ба культурна республика ...

...рят-Монгол арадай амжалта-... болбол илагдашагүй боль-...гүүдэй коммунистическэ пар-тиин ба арадуудай вождь нүхэр Сталинай хүтэлбэреөр туйлагдаа. Энэ хадаа Ленинско-Сталинска национальна политикын торжество мүн.

Татарай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум болбол, Бурят-Монгол арад хадаа Маркс-Энгельс-Ленин-Сталинай туг доро шэнэнүүд илалтануудта--коммунизмда хүрэхэ гэжэ найдана.

Илагдашагүй Ленин-Сталинай парти мандаг!

Арадуудай сталинска хани барисаан мандаг!

Арадуудай вождь ба нүхэр Сталин мандаг!

Татарай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ ДИНМУХАМЕТОВ.

БУРЯТ-МОНГОЛЫЕ ХАРИИН ИНТЕРВЕНТНҮҮДҺЭЭ БА САГААНГВАРДЕЙЩИНЭҺЭЭ СҮЛӨӨЛҺӨӨР 20 ЖЭЛЭЙ ОЙТОЙ ДАШАРАМДУУЛАН, АХАДҮҮ РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ АМАРШАЛГАНУУД

БМАССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМДЭ

Улан-Удэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум болбол Бурят-Монголые сагаангвардейщинэһээ ба интервентнүүдһээ сүлөөлһөөр 20 жэлэй ойн үдэртэ, Бурят-Монгол АССР-эй хүдэлмэришэд, колхознигууд, интеллигенци ба бүхы ажалшадые амаршална.

Бурят-Монголой ажалшад болбол дотоодын ба гадаадын дайсадта эсэргүү хатуу шанга ба шэн зоригто тэмэсэл соо, өөһэдынгөө зависимобэшэ байдалые хамагаалһан байна. Сагаангвардейщинэһээ ба интервентнүүдһээ сүлөөлэгдэһэнэйгөө хоринжэлэй ойе Бурят-Монгол болбол ажахын ба культурна хүгжэлтэдэ угаа ехэнүүд амжалтануудаар тэмдэглэнэ. Республикын социалистическэ хүдөө ажахы болбол хэдэн зуугаад комбайнууд, тракторнууд ба хүдөөажахын мянгаад бусад машинануудтай байна. Үндэр хүгжэлтэтэ социалистическэ малажал хадаа үдэр бүхэндэ өөрынгөө амжалтануудые арбидхана. Томо социалистическэ промышленность хүгжэжэ байна.

Республика соонь Паровозовагонно завод, мясокомбинат, мелькомбинат ба бусад томонууд предприятинууд бии. Нүүрһэ, вольфрам, молибден ба бусад баялигууд үйлэдбэрилэгдэдэг байна. Бурят-Монгол болбол бүхыдөө бэшэгмэдэхэ республика боложо байна. Эхин ба дунда һургуулинуудай, техникумүүдэй, Вузуудай үргэн сеть бии. Хүдөө ажахыда, промышленностьда ба арадай ажахын бусад һалбаринуудта өөһэдын национальна кадрнууд—специалистнууд ургуулагдаа. Национальна социалистическэ культура ба искусство байгуулагдаа. Бурят-Монголой ажалшад болбол баян, культурна ба хүхюун сэнгэлигээр ажаһууна. РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум болбол Бурят-Монгол арад хадаа Бурят-Монгол АССР-эй ба бүхы Советскэ Союзай хүсэшадалые саашадаашье большевистскээр бэхижүүлхэ ба коммунизмын хүсэд торжествогой түлөө сусарашагүй тэмэсэхэ байһандань батаар найдана.

Манай илалтануудай вождь ба организатор, манай инаг агууехэ Сталин мандаг!

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ А. Бадаев.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретариин түлөө--түрүүлэгшын орологшо З. Андреева.

ВКП(б)-эйн Бурят-Монголой Обкомдо, БМАССР-эй Совнаркомдо ба Верховно Соведэй Президиумдэ

Минскһээ.

Белоруссиин КП(б)-эйн ЦК, БССР-эй Совнарком ба Белорусска ССР-эй Верховно Соведэй Президиум болбол, Бурят-Монголые интервентнүүдһээ ба сагаангвардейщинэһээ сүлөөлһөөр 20 жэл гүйсэһэнтэй дашарамдуулан, Бурят-Монголой арадые халуунаар амаршална.

Бурят-Монгол хадаа урдань гээгдэнги, харанхы, царска колони байһанаа, Ленинско — Сталинска национальна политикын ашаар үргэн сүлөөтэ, сэсэглэн һалбаржа байгаа Советскэ Социалистическэ республика болоо. Сталинска Конституциин наран доро, агууехэ ород арадгай ахадүүгэй нягта ханибарисаа байгуулан, Ленин—Сталинай партиие тойрон бэхеэр жагсаһан Бурят-Монгол арад болбол ажахын ба культурын алибүхы һалбаринуудта бүри ехэнүүд амжалтануудые туйлаха, Советскэ Союзайгаа арадуудтай нэгэн хамта, коммунизмын эсэсэй илалтада хүрэхэ байна.

Бурят-Монголой арад мандаг!

Ленин—Сталинай парти мандаг!

Манай түрэл агууехэ Сталин мандаг!

Белоруссиин КП(б)-эйн ЦК-гэй секретарь Кулагин

БССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшын орологшо Мельников

БССР-эй СНК-гэй түрүүлэгшэ Киселев.

ВКП(б)-эйн Бурят-Монголой Обкомдо, БМАССР-эй СНК-да

Алма-Атаһаа.

Бурят-Монголые сагаангвардейскэ бандануудһаа ба гадаадын интервентнүүдһээ сүлөөлһөөр 20 жэлэй ойн үдэртэ, Казахстанай КП(б)-эйн ЦК ба Казахстанай СНК болбол казахска арадай зүгһөө, Бурят-Монголой Автономно Советскэ Социалистическэ республикын ажалшадта ахадүүгэй амаршалга хүргэнэ. Бурят-Монгол арад болбол большевистскэ партиин хүтэлбэреөр ба бүхы Советскэ арадай туһаламжаар, 20 жэлэй торшо соо, ажахын ба культурна байгуулалтын бүхы һалбаринуудта тон ехэ амжалтануудые туйлаһан байна. Казахстанай КП(б)-эйн ЦК ба Казахска ССР-эй СНК болбол, Бурят-Монгол арад хадаа Советскэ Союзай бүхы арадуудтай ахадүүгэй ханибарисаагаар, большевигүүдэй партиин ба агууехэ Сталинай хүтэлбэреөр, коммунизмын саашанхи илалтануудта хэлбэришэгүйгөөр зорихо гэжэ найдана.

Бурят-Монголой ажалшад мандаг!

Большевигүүдэй Коммунистическэ парти ба тэрэнэй вождь—агууехэ Сталин мандаг!

Казахстанай КП(б)-эйн ЦК

Казахска ССР-эй Совнарком.

ВКП(б)-эйн Бурят-Монголой Обкомдо, БМАССР-эй Совнаркомдо ба Верховно Соведэй Президиумдэ

ВКП(б)-эйн Карельскэ областной Комитет, Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ республикын Верховно Соведэй Президиум ба Совнарком болбол Карелиин бүхы ажалшадай нэрэһээ, ахадүү Бурят-Монголой республикада большевистскэ халуун баярые хүргэнэ.

Бурят-Монголые сагаангвардейскэ бандануудһаа ба хариин интервентнүүдһээ сүлөөлһэнһөө хойшо 20 жэл гүйсэһэнэй алдарта ойн үдэрөөр дашарамдуулан, Таанарые халуунаар амаршалнабди. Хорин жэлэй саад тээ, Улаан Армиин героическа полкнууд, хүдэлмэришэн ба таряашанай партизанска отрядууд болбол Бурят-Монголой территориие сагаангвардейскэ бузар буртагуудһаа сэбэрлэжэ, тиигээд, Ленин—Сталинай агууехэ партиин хүтэлбэреөр, Бурят-Монгол арадта сүлөөтэ, зол жаргалта ажабайдалай эхи табиһан байна.

Бурят-Монгол хадаа энэ үнгэрһэн 20 жэлэй торшо соо, агууехэ Советскэ Союзай арадуудай ахадүүгэй бүлэдэ һалбаран сэсэглэжэ байгаа түрүү республикануудай нэгэн болоо. Промышленностиин, хүдөө ажахын ба формоороо национальна, удхаараа социалистическэ культурые хүгжөөлгын хэрэгтэ танай туйлаһан амжалтануудаар бидэнэр омогорхонобди. Мүнөө, манай Улаан Арми хадаа эхэ оронойгоо баруун-хойто хилэдэхи дайнай аюулта гуламтые үгыхэжэ байна, энэ үедэ өөһэдынгөө үйлэдбэри дээрэ үнэн сэхэ ба шэн зоригто хүдэлмэреөрөө Улаан Армидаа туһалалсаха зорилго ажалшан бүхэнэй урда табигдаад байһан үедэ, бидэнэр болбол эхэ оронойгоо баялигуудые бүри арбидхан, тэрэнэй хүсэшадалые ба боевой шадабариие сусарашагүйгөөр бүхэжүүлэн, үшөө оролдостойгоор, бүри эршэмтэйгээр ажаллахабди.

Таанад болбол манай республикануудай түрүү зэргэдэ алхалан ябахадаа, социалистическэ эсэгэ оронойгоо урдахи өөһэдынгөө бүхы уялгые хүндэтэйгөөр дүүргэхэ байһандатнай бидэнэр найданабди.

Шэнэнүүд амжалтануудые туйлахыетнай бүхы зүрхэнһөө Таанадта хүсэнэоди.

Манай ороной арадуудай Ленинско-Сталинска ханибарисаа мандаг!

Манай алдарта коммунистическэ большевигүүдэй парти мандаг!

Манай сэсэн, манай түрэл ба халуун инаг хани нүхэр ба багша Иосиф Виссарионович Сталин мандаг!

ВКП(б)-эйн Карельскэ Обкомой секретарь Г. Куприянов.

Карельскэ АССР-эй СНК-гэй түрүүлэгшын орологшо Иванов.

Карельскэ АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ Горбачев.

Ажалшадай зол жаргалай түлөө героическа тэмэсэл

Большевигүүдэй хүтэлбэрөөр...

Хорин жэлэй саана, Прибайкалида, сагаангвардейскэ банданууд болбол ажалша зониие алажа хюдажа, үгытэйшүүдые хашажа, тоножо байгаа.

Эгээ тэрэ үедэ, 1919 оной июль һарада, семеновско карательна отрядууд болбол Слобода, Поселье, Кукум, Буй, Бага-Куналей, Бичура, Малюта ба бусад селонуудта ябажа, зониие зобооһон байна.

Тус оной март һараһаа декабрь хүртэр, партийна группануудай хүдэлмэрилэгшэд, большевигүүд, —ахадүүнэр М. Смолин, А. Смолин ба бусад болбол олонтоото селонуудта ойлгуулга-пропагандын хүсэтэ хүдэлмэри ябуулһан юм.

Декабриин 17-ной һүни, дээрэ дурсагдаһан селонуудта үгытэй таряашадай зэбсэгтэ восстани боложо, сагаан офицернүүдые ба семеновско милицинүүдые арестовалһан юм. Тэрэ үедэ партизанууд болбол сагаантанай гарта байһан почта ба телеграфые эзэлэн, сагаан милициин штабые арестовалһан байгаа.

Восстани хадаа 20 часай торшо соо үргэлжэлэн, 12 селонуудта дэлгэрээ һэн.

Бичура селодо, партизанска отрядуудай Военно-Революционно штаб тогтоогдоо. Бүхы селонуудта, сельскэ революционно штабууд эмхидхэгдэһэн байна.

Петровск завод тээшэ, партизан М. Смолин түрүүтэйгээр ошоһон партизанска группын хүтэлбэреер революционно восстани эршэмтэйгээр ба түргэнөөр дэлгэрээ һэн.

Троицкосавск, Петровск завод, Дээдэ-Удэ ба бусадта болоһон восстани тухай мэдээсэлнүүд Бичурадахи партизануудай отрядай главна штабта абтадаг байгаа. Большевигүүдэй хүтэлбэреер восставивууд илаһан юм.

Бичура селодо, январиин 25-да, восстанида хабаадагша волостьнуудай революционно таряашадай түлөөлэгшэдэй нэгэдэхи съезд боложо, Байкал шадар Советскэ засагые тогтооһон байна.

И. Панов.

САГААНГВАРДЕЙЩИНЫЕ УСАДХАЛГА

Империалистическэ дайнай эхин үеэр, 1914 ондо болоһон мобилизацяар, намайе сэрэгэй албанда хоёрдохёо абаһан юм (түрүүн 1908 ондо татагдаһан байгааб). Дайнай фронтнууд дээгүүрхи байлдаануудта хэдэн дахин оролсоо һэм. Тиихэдэ, империалистическэ дайнай харшыень ойлгожо абаһан байнаб.

1918 ондо, өөрынгөө түрэһэн нютагта — Бичурада ерээ бэлэйб. Тэрэ дары партизанска хүдэлөөнүүдтэ ба солдадуудай, таряашадай депутадуудай Соведые байгуулхын түлөө тэмэсэлдэ активнаар хабаадалсаа һэм. Энэ үедэ манай Бичурада большевигүүдэй подпольно ячейка байгуулагдаа һэн. Би хадаа бусад нүхэдтэйгөө хамтадаа подпольно ячейкэдэ ороһон байнаб.

Подпольно ячейка болбол угытэй таряашадай дунда агитационно-политическэ хүдэлмэриие үргэнөөр ябуулжа, революционно таряашадые зэбсэгтэ восстанида бэлэдхэһэн байна.

1919 оной декабрьда, манай нютагта зэбсэгтэ восстани эхилээ һэн. Партизанскэ отряд болбол эхин түрүүшээр семеновско милициие (Бичурада) арестовалжа, буу зэбсэгыень буляан баһан юм. Тэрэнэй һүүлээр, Окино-Ключидэ байһан семеновско отрядые үгыхэхын тула, тэрэ нютаг тээшэ добтолоо һэмди. Тэндэ, хатуу шанга тулалдаан болоо һэн.

Манай командир, түрүүшын тулалдаанда тон ехээр шархатаһан байгаа. Тиимэһээ, би хадаа отрядай командованиие даажа абаа һэм. Семеновцуудые бутасохижо, 6 пулемет, хэдэн олон буунуудые абаха зуураа, 220 хүниие плендэ абаа һэмди. 1920 оной февраль һарада, манай отряд болбол Ехэ-Кударада байһан семеновцуудай ба сагаан касагуудай отрядые һамнасохиһон юм.

Зэрлиг дивизиие, каппелевцүүдэй шабхаруунуудые, барон Унгерные бутасохилгодо хабаадалсаа һэм. Энэ үедэ, Баруун-Урдахи фронтын партизанска отрядуудай командираар, штабай начальнигаар хүдэлмэрилжэ, гражданска дайнай эсэс хүртэр, советскэ засагай түлөө зэбсэгтэ тэмэсэлдэ хабаадалсаһан байнаб.

Е. Л. Петров.

Ц. Ц. Ранжуров

1905 оной революционно шуурган болбол колониальна Бурят-Монголдошье сүлөөлгын хүдэлөөнэй дольгиие үүсхэһэн байна. Ажалша бурят арадай национально-сүлөөлгын хүдэлөөнэй хүгжэлтэнь ниитэ-пролетарска хүдэлөөнэй хүгжэлтэтэй нягтаар холбоодоһон байгаа.

Забайкалиин ба Бурят-Монголдохи революционно социал-демократическа хүдэлөөнэй эхилхэ үеэр, эндэ ленинско-сталинска типын гайхамшагта революционернүүд нүхэд Ем. Ярославский, И. В. Бабушкин, В. К. Курнатовский, А. Костюшко, Дм. Кривносенко, В. М. Серов гэгшэд байгаа.

В. И. Ленин болбол ородой нэгэдэхи революциин үедэ Сибирьтэ орьёлһон революционно хүдэлөөнэй ургалтые тэмдэглэн, иигэжэ зааһан байна: „...Энэ үедэ Сибирьтэшье тэмэсэл бусалжа байгаа, эндэ Бабушкин мэтэ тиимэ хүнүүд хэрэгтэй байгаа һэн“ (т. XIV, нюур 397).

Чита город болбол бүхы Забайкалиин большевистскэ революционно центрнь болоһон юм. РСДРП-эйн Читинскэ Комитет хадаа Бурят-Монголдохи (Дээдэ-Удын, Хилогын станциин, Мысовойн) революционно социал-демократическа организацинуудта большевистскэ хүтэлбэри хангажа байһан байна.

Большевистскэ организацинууд хадаа Чита, Дээдэ-Удэ, Троицкосавск ба түмэр замай станцинууд дээгүүр революционно литературануудые (В. И. Ленинэй статьянууд, брошюранууд, партийна съезднүүдэй материалнууд, листовканууд г. м.) тараадаг байһан юм.

Энээнтэй хамта, бурят зоной дунда революционно пропаганда ябуулагдаһан ба мүн энэ зорилгоор Читинскэ Комитедэй член нүх. Кривоносенко мэтын онсо шадабаритай партийна хүдэлмэрилэгшэд, бурят зоной дунда тусхай түлөөлэгдэн элыээгдэдэг байгаа.

Большевистскэ организацинууд болбол бурядай үгытэй малшан арадтай барисаа холбоо байгуулһан юм.

Бурят-Монголой ажалшад болбол царска сатрапуудай ба нютагай ноёдой хатуу шэрүүн мүрдэлгын байгаашье һаань, агуу ехэ ород арадай революционно нүлөөлгөөр, өөһэдынгөө ажана энхэ ажабайдалай түлөө эрэлхэгээр тэмэсэһэн байна.

Бурят-Монгол арадай революционно тэмэсэлшэдэй нэгэниинь—Цыремпил Цыремпилович Ранжуров байгаа. Тэрэ хадаа 1905 оной событинуудай үедэ, революционно большевистскэ зам дээрэ эрид шиидэн ороһон байна.

Нүх. Ранжуров болбол хэлбэришэгүй үнэн революционер-большевик, өөһэдтөө сүлөөе хүсэһэн бурят-монгол арадай бодото героинь байһан юм. Ц. Ц. Ранжуровай нэрэ хадаа Бурят-Монголой большевистскэ организациин историдо түрүү һуури эзэлнэ.

Ц. Ц. Ранжуров—1888 ондо, мүнөөнэй Кяхтын аймагай, Алтайн сомовой, Сагаан Шулуута гэжэ хилэшадарай нютагта, үгытэй ядуу бурят-касагай бүлэ дотор түрэһэн юм.

Царизмын үедэхи үгытэй касагууд болбол туйлай гээгдэнги, ядуур байдалда байгаа. Үгытэй байһан Цыремпил Ранжуровыешье энэ бэрхэшээл тон хүндэ хүшэрөөр дайраһан байна. Нүх. Ранжуров болбол дүрбэн жэлэй һургуулиие дүүргэнгүй, баяд ноёдой барлагань болохо баатай болоо һэн. Тэрэ хадаа модошо дархаар Кяхтын купецүүдтэ хүдэлмэрилһэн юм. Удаа тээнь Кяхтадахи сэрэгэй таһагай бэшэг сагаалагша болоһон байгаа.

1904 ондо нүх. Ранжуров болбол сэрэгэй албанда абтажа, тэрэнээ Чита городто үнгэргэһэн байна. Тэндэ, доодо зэргын бэшээшээр хүдэлмэрилхэ зуураа, өөрынгөө судьбае революционно социал-демократитай холбоолдуулһан юм. 1906 оной революционно шуурганай үе соо, нүх. Ц. Ц. Ранжуров болбол революционно боевой хатуужалые олоо һэн.

Нүх. Ранжуров хадаа 1905 ондо РСДРП-эйн Читинскэ организациин зэргэдэ ороод, Чита городой хүдэлмэришэнэй революционно хүдэлөөндэ туйлай активнаар хабаадалсаһан байгаа.

1905 оной декабриин 20-до большевигүүдэй Читинскэ комитедэй революционно түлөөлэгшэдэй дура хүсэлөөр, Акатуевска тюрьмын каторжна гэнжэһээ 15 матросууд сүлөөлэгдэн гаргагдаһан байна. *) Нүх. Курнатовский хадаа „Прут“ транспортын матросуудые Акатуевска тюрьмэһөө сүлөөлгые өөрөө хүтэлбэрилөө һэн.

Московско зэбсэгтэ восстаниин диилдэһэнэй һүүлээр, хара реакциин үе эхилжэ, бүхы орон дотор карательна отрядуудай хэрото ябуулга эхилһэн юм. Бүхы Сибирь хадаа бүдүүлиг хюдалгын атмосфероор амилжа байба.

Генерал Ренненкампфын ба Миллер-Закамельскиин карательна экспедицинүүдэнь хүдэлмэришэнэй революционно организацинуудые ба революционно хүдэлөөндэ хабаадагшадые зэрлигээр мүрдэжэ, эритэ зэбсэгээр хэһээжэ, саазалжа эхилһэн юм.

Революционно матросуудые Акатуевска тюрьмэһээ сүлөөлгэдэ хабаадагшад, бултадаа арестовалагдаһан байна. Тэдэнэй тоодо нүх. Ранжуров арестовалагдаһан байгаа.

Революционно матросуудые Акатуевска тюрьмэһээ сүлөөлэлгэдэ хабаадагшад, нүх. Курнатовский түрүүтэйгээр, бултадаа военно-полевой судта, генерал Ренненкампфын 1906 оной мартын 9-нэй захиралтаар үгтэһэн юм. Энэ захиралта доторонь, нүх. Ранжуров хадаа революционно хүдэлөөндэ активна хабаадалсагша, „боевой социал-демократическа революционно партиин“ член гэжэ харуулагдаһан байгаа.

Тэрэ хадаа бусад нүхэдтэе хамта 1906 оной мартын 10-да судлэгдэһэн байна.

Нүх. Ранжуров болбол Акатуевска тюрьмэһээ матросуудые сүлөөлгэдэ хабаадалсаһан хорин долоон революционернүүдэй тоодо байжа, ген. Ренненкампфын судээр саазалагдан алагдахаар шиидхэгдээ һэн.

Революцеэр хэгдэһэн шэнэ шархын үбэшые үшөө мэдэрһээр байһан „һүүлшын Николайн“ бузар алууршa правительство болбол «үнэн сэхые» баримталжа, үргэн революционно шэнэ шэнэ хүдэлөөн ба сохилтоһоо болгоомжолхын тула, хорин долоон судлэгдэгшэдэй - саазалагдаха шиидхэбэриие, каторгаар һолихые «дээрэһээ дурадхаһан» байна. Нүх. Ранжуровые саазалан алаха гэһэн шиидхэбэринь арбан жэлэй каторгаар һолигдоһон юм.

Арбан жэлэй каторга хадаа алдарта большевик Ранжуровай революционно дура хүсэлые ба эрид тэмэсэлдэ орохо зорилгые бэхижүүлгэ боложо үгөө һэн.

Зүгөөр, каторгынгаа болзорой дүүрһэнэй һүүлээр, нүх. Ранжуров сүүлдэ табигдаагүй байгаа.

Сүлөөдэ гараха ба революциин дүлые бурядай үгытэй ядуу үргэн массануудта хүргэхэ гэһэн һанал бодол нүх. Ранжуровһаа холодоогүй һэн. Тэрэ хадаа сүлэлгэдэ ябуулагдаха зуураа, замһаа зугадажа, өөрынгөө нютагта хүрэжэ ерэһэн байна. Гэбэшье, Цыремпил Цыремпилович нютагтаа удаан байжа шадаагүй. Ушарань, лама ноёд, кулагууд хадаа тэрэниие зэрлигээр хэһээхэ гү, али алууршадай гарта үгэхэ байгаа. Иимэ ушарһаа, нүх. Ранжуров Монгол тээшэ эммигрировалжа, алтанай приискын хүдэлмэридэ ороһон юм. Тэндээ һэжэглэгдээд, нютагаа бусажа, хахад нюуса байдалда ябаха ёһотой болоһон байна. Монголһоо бусаһанайгаа удаа, хоёр гурбан һара болоод, 1916 оной һамар Ранжуров арестовалагдажа, урдань сүлэгдэһэн газартаа онсо шанга харуул доро ябуулагдаһан юм.

Нүх. Ранжуров хадаа февральска буржуазно-демократическа революцеэр, сүлэлгэһээ сүлөөлэгдэбэ. Бурят-Монголдоо бусажа ерээд, нютагай үгытэй ажалшадай дунда нюуса революционно хүдэлмэри ябуулаа һэн. Тиигээд, национальна самоуправлениин органуудые (аймаг, хошуун, сомонууд) байгуулгада активнаар хабаадалсажа, эдэнэй бүхы ябуулгануудые революционно зам дээрэ оруулхые эрмэлзэн ороолдоһон байгаа.

Нүх. Ранжуров болбол Селенгын аймагай Соведэй Гүйсэдкомой түрүүлэгшые ороло шоо һунгагдаһан байгаа. Контрреволюционно элементнүүдэй зүгһөө хорого галзуу атакануудай байбашье һаань, Цыремпил хадаа Соведүүдые эмхидхэхын түлөө эрид тэмэсэһэн байна.

1918 оной эхиндэ нүх. Ранжуров болбол хилэ шадарай пунктда революциин хүсые бэхижүүлэн, гадаадын ба дотоодын контрреволюцидэ сохилто үгэхын тула, Троицкосавск городто ерээ һэн. Троицкосавскын район болбол Советскэ Забайкалиин ба Бурятдахи партизанска хүдэлөөнэй центрнүүдэй нэгэниинь байгаа.

Агуу ехэ Октябрьска Социалистическэ революциин ашаар, Бурят-Монголдо Советскэ засаг тогтоод байхадань, Троицкосавскда хүдэлмэришэдэй, таряашадай ба солдадуудай депутадуудай Совет байгуулагдаа һэн.

Нүх. Ранжуров, тус Соведэй хүдэлмэридэ туйлай оролдосгойгоор хабаадалсаһан ба хүтэлбэрилхы үүргэ дүүргээ һэн. Троицкосавскын райондо Улаан-гвардиин организаторнуудай нэгэниинь байһан юм.

Эрэ зоригто революционер-большевик нүх. Ранжуров болбол Советскэ засагай дайсадта эсэргүү тэмэсэлдэ, гартаа буу барин хабаадалсаһан байна. 1918 оной июниин эсэстэ гү, али июлиин эхиндэ нүх. Ранжуров, Третьяковай отрядта ябажа, Ехэ-Кударин тэндэ эшээлһэн сагаан офицернүүдэй ба реакционно касагуудай добтолгые бутасохилгодо хабаадалсаа һэн. Дайсад бутасохигдожо, Халха Монголой территориируу хаягдаһан байгаа. Һүртэ энэ событиин һүүлээр, нүх. Ранжуров Троицкосавскын Соведэй член байгаад, хүдөөажахын таһагые хүтэлбэрилбэ.

Контрреволюциин добтолжо, Троицкосавск городые чекословакуудай эзэлхэ үеэр, Ранжуров болбол подполида ороһон юм.

1918 оной сентябрьда, Мухэшэбэрэй кулак—сагаан бандит Бальчинов гэгшэ, Ранжуровые сагаан офицернүүдтэ барижа үгэһэн юм. Галзуу сагаан офицернүүд хадаа гайхамшаг революционер нүх. Ранжуровые зэрлигээр зобоон, Алтан Булагһаа 15 км газарта абаашажа буудан алаһан байна.

Ами бэеэ бүхыдэнь агуу ехэ Ленин—Сталинай хэрэгэй түлөө сүм үгэһэн, бурядай профессионал—революционер, большевик Цыремпил Цыремпилович Ранжуров хадаа героическаар үхөө. Зүгөөр, Ранжуров болбол өөрынгөө тэмэсэһэн, историческа хэрэгэйгээ илаха байһыень мэдэдэг байгаа.

В. И. Ленин болбол иимэ геройнууд тушаа иигэжэ хэлээ һэн: „Эдэ хадаа—революциин урда нэгэ хоёр жэлдэ бэшэ, харин бүхэли арбан жэлдэ—өөһэдынгөө хүдэлмэришэн ангиие сүлөөлхын түлөө тэмэсэлдэ, бэенүүдээ бүхыдэнь зорюулһан хүнүүд мүн“. (т. XIV, 398).

Арадай иимэ геройнуудай нэгэниинь—Ц.Ц.Ранжуров мүн байгаа.

Революционер—большевик Ранжуровай алдарта тэмэсэл ба ами бэеэ үгэһэн,тэрэ агуу ехэ хэрэгэнь илаа! Бурят-Монгол арад болбол Сталинска Конституциин наран доро, Советскэ арадуудай агуу ехэ бүлэ соо,хүхюун сэнгэлигээр ажаһууна,жаргана!

Б. Санжиев.

*) Эдэнэй 1905 оной июльда „Потемкинтантай“ нэгэдэһэнэйгээ түлөө каторгада гэлдэгдэһэн „Прут“ транспортда хүдэлдэг, хара далайн матросууд байгаа.

Революционер — большевик

Василий Матвеевич Серов болбол бүхы ажалшадые капитализмын түмэр һабарһаа, хүшэр хүнгэ дарлалтаһаа сүлөөлхын түлөө, Советскэ засагые тогтоохын түлөө тэмэсэлдэ бүхы аминаһаяа үгэһэн, гайхамшаг баатарнууд—революционернүүдэй нэгэнь байһан юм.

Василий Серов болбол 1878 ондо, Саратовска губерниин Хвалынск городто түрөө һэн. Городской һургуулиие дүүргэһэнэйгээ һүүлдэ, тэрэ болбол Казанска багшанарай институтда ороһон юм. 1902 ондо, Петербург ошожо, университедэй историко-филологическа факультедтэ ороһон байгаа.

Университедтэ һуража байхадаа, Серов болбол социал-демократическа партида орожо, хүдэлмэришэдэй дунда пропагандын хүдэлмэриие ябуулдаг һэн. Тэрэ болбол революционно ябуулгануудай түлөө хэдэн дахин тюрьмэдэ хаагдаһан ба сүлэгдэһэн байна.

1916 ондо, Серов болбол Дээдэ-Удэ городто ерэжэ, городой хүн зоной дунда политическэ ба революционно хүдэлмэри дэлгэрүүлһэн байгаа.

Октябрьска революциин һүүлээр, нүх.Серов болбол Байгал шадарта Советскэ засаг байгуулхын түлөө тэмэсэгшэдэй түрүү зэргэнүүдтэ ябажа, эсэшэ сусаршагүйгөөр хүдэлмэрилөө һэн. Серов болбол Дээдэ-Удын хүдэлмэришэдэй ба солдадуудай депутадуудай Соведэй түрүүлэгшэнь байба.

Большевигүүдэй алдарта партида эсэстээ хүртэр преданнэ, үнэн большевик Василий Серов болбол 1918 оной сентябрь һарада семеновско бандаар алагдаһан байна.

Большевик-революционер нүх. В. М. Серовай гайхамшаг образань ажалша арадуудай зүрхэндэ үни удаан саг соо мартагдахагүй!

Д. Д.

ЯПОНСКО ОТРЯДЫЕ БУТАСХИЛГА

1920 оной январь һарада, 800 японцууд ба 400 сагаангвардейцүүдһээ бүридэһэн японско зэрлиг отряд хадаа Харауз, Никольск, Ховхолой, Хара-Шэбэр г. м. нютагуудта байһан партизанска отрядые үгыхэхын зорилгоор, Петровска заводһоо гараһан байгаа.

Японийн ба сагаангвардейщинын отряд болбол Хара-Шэбэр нютагые эзэлхэдээ, зэрлиг муухай ашануудые—шуһата хюдалгануудые хэһэн байгаа. Хара-Шэбэртэ таряашадай 52 гэрнүүдые галдаа һэн. Таряашадай талха-таряае, бууса - хорёоеынь галдаһан, шатааһан байгаа.

Тиигээд, сагаан бандидууд болбол Мухар-Шэбэр, Хуушан ба Шэнэ Заган, Шаралдай г. м. селонуудые эзэлжэ, таряашадта баһа лэ зэрлигээр хандаа һэн.

2000 хүнтэй партизанска отряд болбол нүх. Широких-Полянскиин ба Ефим Савельевэй командовани доро ябажа, японско отрядтай тэмэсэһэн байгаа. Партизануудай олонхинь дробовик, һүхэ, жада г. м. зэбсэгтэй байһан юм.

Японцууд ба сагаангвардейцүүд хадаа гэдэргээ сухариһан ба добтолгоёо ондоо тээгүүр үргэлжэлүүлһэн байгаа. Нүхэд Афанасьев, Е. Л. Петров гэгшэдэй командовалһан партизанска отряд болбол Зардама гэжэ селени шадар, дайсадтай шангаар тулалдаа һэн.

Японско зэрлиг отряд болбол Зардама селое тойруулан, элдэб хаалтануудые — сэхижүүлгэнүүдые хэһэн байгаа. Зүгөөр, партизанууд героическаар тэмэсэжэ дайсанай хүсые нилээд һуладхаһан байна. Энэ тулалдаанда, партизанска отрядай боевой командир нүх. Афанасьев тон ехээр шархатаад, ба отрядайгаа командованиие өөрынгөө орологшо командир нүх. Е. Л. Петровто даалгаһан байгаа.

Нүх. Петров болбол отрядаа командовалан, японцуудай ба сагаангвардейцүүдэй отрядта эрид шангаар добтолоо һэн.

Партизануудаар бутасохигдоһон японцууд, сагаангвардейцүүд сухарин тонилоо һэн.

Партизанууд болбол бутасохигдоһон дайсадай отрядые намнан, үлэһэн хүсыень үгыхэжэ шадаһан байна.

Ф. Ф. Чебунин—Улаан Партизан.

„1920 оной мартын 3-да, Улан-Удэдэ партизануудай орсолго“ гэһэн орденто художник Сампиловай зураһаа Пестеревэй репродукци. (Центральна историко-революционно музей).

Социалистическэ Бурят-Монголой солото хүнүүд

Д. Цыбиков.

Ц. Галсанов.

Ц. Д. Цыбикова.

А. П. Соболев.

Б. Ямпилов.

Д. Жанаев.

АГУУЕХЭ НАИДАБАРИ

1924 ондо, манай Бурят-Монголой түрүүшынхеэ морито Улаан Армиин баахан отряд байгуулагдаһан. Тэрэ оной намар, младшэ командирнуудай һургуулида манай республикын бүхы аймагуудһаа олон тоото залуу хүбүүд хүсөө ерэһэн юм. Тэдэнэй дунда Тункэнэй аймагай үгытэй ямашанай хүбүүн, хэнтэг баярулай барлагань хэдэн жэлдэ ябаһан, 25 наһатай Доржо Цыбиков һэн.

Улаан командирнуудай һургуулида орохын тулада ерэхэдэнь, юумэ мэдэхэгүй байһан Доржодо хэтэй зүйлнүүд олон тохёолдог байгаа. Тиигэбэшье, Доржо Санжиевич дуратай эршэмтэйгээр һуралсажа, һургуулияа „отличво" сэгнэлтэйгээр дүүргээ һэн. Дунда командирай һалагшаар гараһан 7 бурят хүбүүдэй нэгэнь байгаа.

1925 ондо коммунистическэ партида ороо һэн. 1932 онһоо 1935 он хүртэр Н-скэ частиин партбюрогой секретаряар хүдэлмэрилөө, хэдэн дахин армейскэ, частиин ба хизаарай партконференциинүүдтэ хабаадалсаа.

Доржо Санжиевич хадаа 16 жэлдэ алдарта Улаан Армиин рядта ябана. Нүхэр Цыбиковые партии ба Улаан Арми хүмүүжүүлээ. Үнэн бэеэ Цыбиковэй габьяае үндэрөөр сэгнэжэ, советскэ правительство болбол дээдэ наградаар — „Хүндэлэлэй тэмдэг" орденоор шагнаһан байна.

Арадай үнэн хүбүүн нүхэр Цыбиковтэ агууехэ найдабари хүлээн, Тункэнэй аймагай ажалшад хадаа СССР-эй Верховно Советтэ депутат болгон һунгаа.

О. Б. Цыбиков

ЖАРГАЛАНТА ЭПОХЫН ПОЭТ

Нүхэр Цэдэн Галсанов — социалистическэ культурын ба искусствын эрхим түлөөлэгшэ. Тэрэ хадаа бурят-монгол арадай дундаһаа ургаһан гайхамшаг талантта хүнүүдэй нэгэнь мүн.

Галсанов — Агуухэ Октябрьтай сасуу. Мүнөө 23 наһатай. Цэдэн Галсанов болбол бага наһанһаа захалан арадай уранһайханай литературые инаглан, шүлэгүүдые бэшэжэ эхилһэн юм. 1931 ондо һураһша Цэдэнэй түрүүшынь зохёол республиканска хэблэлдэ толилогдосд, тэрэнһээ хойшо, жаргалаһта арадай жаргалта байдалые шэлэмэл дээжэ үгэнүүдээр шүлэглэн дуулаһан зохёолнуудань улам бүри олоор толилогдожо эхилээ.

Залуу поэт орденто Галсановай ажал ябуулгань олон янзын ба баян! Тэрэ хадаа литературна журналай секретаряар, тэрэнэй редактораар, Бургизай уранһайханай литературын таһагай эрхилэгшээр, республиканска радиотунхаглалгын уранһайханай материалнуудай редактораар хүдэлмэрилөө. Энэ үе соо тэрэнэй гайхамшаг зохёолнуудань хэблэгдэн гаргагдаа: «Залуу наһан», «Хэзээдэ бэлэн», «Агуухэ баяр», колхозно залуушуудай ажабайдалда зорюулагдаһан «Дүрбэн үдэр ба гурбан һүни» гэжэ поэма.

Бурят-Монголдо гражданска дайнай герой тухай эпическэ дуу — «Павел Балтахинов» гэһэн зохёолоо мүнөө дүүргээд байна.

Сэсэглэн һалбаржа байгаа Бурят-Монголой залуу поэт хадаа өөрынгөө бүхы зохёолнууд соо, эхэ һайхан ороноо, аба агуу Сталинаа, жаргалта хүхюун арадуудаа дуулана.

Х. Намсараев.

АРАДАЙ БАСАГАН

Бурят-Монголые ба Улан-Удэ (урдын Дээдэ-Удэ) городые харин интервентнүүдһээ ба сагаангвардейскэ бандидуудһаа сүлөөлһэн жэлдэ — 1920 ондо, Цырендулма Гомбоевна Цыбикова болбол нэгэ наһа хүрөөгүй байгаа һэн.

Тиигээд Цырендулмын 6 наһатай байхада, тэрээнэй эжынь сагһаа урда — залуухан байхадаа наһа бараһан байна.

Цырендулма Гомбоевна болбол Кыренскэ хүсэдбэшэ дунда һургуулиин 5-дахи класс дүүргээ.

Цырендулма болбол ехэ сэхэ зондоо, түрэл арадтаа туһатай хүн болохые бага наһанһаа хүсэдэг һэн. Хүсэлэнь хүсэлдөө! 1936 ондо, Кыренскэ МТС-эй дэргэдэ эмхидхэгдэһэн трактористнуудай курсые дүүргээ.

Тэрэ курсые дүүргэмсээрээ. МТС-эй трактористкаар хоёр жэл соо хүдэлмэрилөө. Энэ зуураа, ажалай үндэр бүтээсэ туйладаг, социалистическэ соревнованиие үүсхэгшэ байгаа. Энээн тухай богонихон жэшээ харуулхада: эрхим тракторист Мэлзэнов Цыренжаб гэгшэтэй соревновани хэжэ, тэрэ хүбүүнэй 20 гектар газар хахалдаг байхадань, Цырендулма хадаа адали хүсэтэй трактораар 32 гектар хүртэр газар элдүүрилжэ, соревнованидаа илаһан байна.

Тунхэнэй аймагай Еловско сельсоведэй ажалшад болбол арадай үнэн басаган Цырендулма Цыбиковада угаа ехэ этигэл найдабари үзүүлжэ, БМАССР-эй Верховно Соведэй депутат болгон дэбжүүлһэн юм. Нүх. Цырендулма Гомбоевна болбол 1940 онһоо ВКП(б)-эйн член, Бурят-Монголой хүдөөажахын техникумэй нэгэдэхи курсда отличноор һуралсажа ябана.

Б. Жапов.

Орденто МТС-эй хүтэлбэрилэгшэ

Большевигүүдэй парти ба советскэ засаг болбол арадай гүн лундаһаа, алдарта хүтэлбэрилэгшэдые, солото практигуудые дэбжүүлээ. Тэдэнэй нэгэниинь орденто Хонхолойн МТС-эй хүтэлбэрилэгшэ нүхэр Афанасий Прокопьевич Соболев болоно.

Тус машинно-тракторна станцида, найман жэлэй туршо соо, саг үргэлжэ директораар хүдэлмэрилнэ. Афанасий Прокопьевич болбол большевистскэ хүтэлбэреерөө социалистическэ хүдөө ажахые хүгжөөлгын хэрэгтэ ехэнүүд амжалтануудые туйлаа: һүүлэй дүрбэн жэлдэ трактор машинануудайгаа ремонтолгын плавние республика соогоо түрүүлэн дүүргээ; „СТЗ" трактор бүхэниинь жэлдээ 769.3 гектар, „ЧТЗ" трактораар — 1735 6 гектар газар хахалаа; 15-футова комбайн бүхэнөөр 390,5 га тэряа хураагаа.

Хонхолойн МТС ба тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ нүхэр Соболев болбол 1937 ба 38 онуудай хүдэлмэриингөө результатаар хүдөөажахын Бүхэсоюзна выставкэдэ хабаадалсаһан ба мүн 1940 оной выставкын кандидадта баталагдаад байна.

Хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ гайхамшаг амжалтануудые туйлаһанайгаа түлөө, тус МТС хадаа ССР Союзай правительстваар „Хүндэлэлэй тэмдэгэй" орденоор ба тэрэнэй директор нүхэр А. П. Соболев болбол Главвыставкомоор Алтан ехэ медаляар шагнагдаа. Нүхэр Соболев — большевистскэ хүтэлбэриин мастер, хүдөөажахын организатор! Сүлөөтэ жаргалта Бурят-Монгол АССР — тэ, Соболевто адали хэдэн зуугаад ба мянгаад гайхамшаг организаторнууд ургаа.

Ц. Очиров.

БУРЯДАЙ ТҮРҮҮШЫН КОМПОЗИТОР

Бурят-Монгол арад болбол Ленин — Сталинай партиин хүтэлбэреер, алдарта Октябрьска революциин ашаар, ород арадай туһаламжаар, хаанта засагые хамха сохилсожо, зол жаргалта ажабайдалаа зохёон байгуулжа, социалистическэ культурые суутайгаар дэлгэрүүлжэ байна. Манай арадай дундаһаа магтаалта эрхим хүнүүд-композиторнууд, поэдүүд, музыкантнууд, артистнууд, инженернүүд, врачууд ба бусад урган гарана. Тэдэнэй нэгэниинь бурядай түрүүшын композитор Бау Ямпилов болоно.

Нүхэр Бау Ямпилов болбол 1916 ондо Хоринын аймагай, Хэжэнгын сомоной, Булаг нютагта түрэһэн юм. Нүхэр Ямпилов хадаа бага наһаяа өөрынгөө гэртэ үнгэргөө. Долоон жэлэй һургуулида һуража байхадаа, музыкант болохые хүсэдэг байба. Тиимэ һээ, Бурят-Монголой театральна-музыкальна училищедэ һуралсаһан ба 1936 ондо тэрэнээ дүүргэжэ, скрипкын классай инструктор багша болоһон байна.

Нүхэр Ямпилов 1933 онһоо хойшо, арадай дуунуудта музыка зохёожо эхилээ.

1936 ондо БМАССР-эй радиокомитедтэ скрипачаар хүдэлмэрилжэ байтараа, Свердловско консерваторидо ошоо һэн. Консерваториин 3-дахи курсда һуража байтарань, БМАССР-эй Совнаркомой дэргэдэхи искусствын хэрэгые эрхилхэ управлени болбол Б.-М. искусствын декадада бэлэдхэлтэй дашарамдуулан, нүх. Ямпиловые ерүүлһэн байна.

Мүнөө нүхэр Ямпилов болбол «Баир» пьесын музыкые бэшэжэ дүүргэһэд, Сталин тухай контата (үгэнь орденто поэт Галсановай) бэшэжэ байна.

О. Гомбоева.

Инженер — электрик

Урдань Худанай Бэлшэр (Хоринин аймаг) нютагта арбаад үгытэй айлнууд хоёр гурбан малнуудаа хаража, Худан голһоо загаһа барин, тэрээгээрээ амидаран һуудаг һэн. Тус нютагдахи тонуулша баяд, ноёд ба ламанар хадаа үгытэй ажалшадые үхэтэрэнь мүлжэжэ, хашажа, зэрлигээр зобоожо байһан юм.

Тиихэ үедэ, улаан сурба ба үгытэй Жанатанай бүлэнэр, илангаяа хүшэр ядуу байдалтай байгаа. Жанын бага хүбүүн, хабар намарай хара һалхинда, нажарай шанга наранда харалтараа хүдэлмэрилжэ, эсэгэдээ ошожо, олон загаһа барихадань урмашан ябадаг бэлэй.

Нүхэр Дарма Жанаев хадаа Советскэ засагай лэ ашаар һургуулида ябаха аргабайдалтай болоһон юм. 1923 ондо ВЛКСМ-эй Обкомой дэргэдэхи һургуулида ороһон байна. Жанаев болбол 1923 ондо комсомолдо ороһон ба 1925 ондо ВКП(б)-эйн член болоо һэн. 1926 онһоо хойшо 1930 он хүртэр Иркутскдахи рабфакта энергичнээр һуралсаба.

Һүүлээрэнь, 1931 ондо Москва ошожо, Молотовай нэрэмжэтэ Электрификациин институтда һуралсан, 1937 ондо инженер-электрик боложо гараа һэн. Тиигээд, нүхэр Жанаев болбол Бурят-Монголдоо бусаад, гүрэнэй заводто инженер-электригээр хүдэлмэрилжэ байна.

Нүхэр Дарма Жанаев, Улан-Удэ городой депутадуудай Соведэй депутадта һунгагдаа. Эгээлэй пастух байһанаа эрдэмтэ инженер ба депутат болоошонь, Советскэ засагай үгэһэн агууехэ эрхын аша үрэ мүн!

Ц. Заводской.

Г. Ц. БЕЛЬГАЕВ.

Сүлөөлэгдэһэн арадай бадаралта

Бурят-Монголые гадаадын интервентнүүд ба сагаангвардейцүүдһээ сүлөөлһөөр 20 жэлэй ой хүсөөдэр гүйсэбэ.

„Энээн варварска формын капиталистическэ, колониальна ба военнэ" дарлалтын ба эксплоатациин бүхы хүшэр бэрхэшээлнүүдые үзэһэн, царска Россиин урдын колони, Бурят-Монгол болбол Октябрьска революциин илаһанай результадта, бусад дарлагданги бага нацинуудтал адли, советскэ автономиие абаһан байна.

Бурят-Монгол арадай национальна самоопределениие практическа бэелүүлгэдэ нүхэр Сталин тусгаар ехэ үүргэ дүүргэһэн байна. Үшөө 1920 ондо, нүхэр Сталин болбол бурят-монголнуудай Советскэ автономиие бэелүүлхэ тухай асуудал табиһан байгаа.

Нүхэр Сталинай инициативаар, 1923 оной майн 30-да, ВЦИК-эй президиум болбол Сибириин ба Дальна-Востогой бурят-монголнуудай автономно областьнуудые, Дээдэ-Удэ городто (мүнөө Улан-Удэ) центртэйгээр, Бурят-Монголой Автономно Советскэ Социалистическэ Республика болгон нэгэдхэхэ тухай историческа тогтоол абаһан байна.

Тиигэжэ, бурят-монгол арадай шэнэ ажабайдал эхилһэн юм.

Эксплоатациин даралалтаһаа сүлөөрэлгэ, интервентнүүд ба сагаангвардейскэ генералнуудай хэндые бутасохилго, Бурят-Монголой советскэ засагые, советскэ социалистическэ автономиие байгуулга хатуу шанга тэмэсэлээр бэелүүлэгдээ Эдэ илалтанууд болбол Ленин — Сталинай агууехэ партиин хүтэлбэри доро, Бурят-Монголой ажалшадай героическа тэмэсэлэй результадта, бурят-монгол арадай үнэн хүбүүдэй элбэгээр адхаһан священнэ шуһаар ба аминаһаар туйлагдаһан байна.

1918 оной эхиндэ Сибирь, Бурят-Монгол ба Дальна Восток хадаа империалистическэ контрреволюциин гуламта болоо һэн. 1918 оной апрелиин 5-да Япони болбол өөрынгөө десантые Владивостогто буулгаһан байгаа. Японцуудай хойноһоо английска, французска, американска, итальянска, румынска, мүн польскошье отрядууд Владивостогто ерэһэн юм.

Японско командованиин түлөөлэгшэдэй убайгүйгөөр декларировалдаг ёһоор, „японско империин поданнуудые хамагаалха" зорилгынь бодото удха хадаа, үглөөдэрынь РСФСР-эй правительствын мэдээсэл соо элирүүлэгдэһэн байна. Энээн соо хэлэгдэһэнь: „...Японийн империалистнууд хадаа советскэ республикы дарахые, Россие Номгон далайһаа таһалхые, Сибириин баян газарые буляан абахые, сибирскэ хүдэлмэришэд ба таряашады богоолшолхые һэдэнэ. Буржуазна Япони болбол советскэ засагай хорото дайсан болон выступална". (Центрархивай документнүүдэй суглуулбари, „1918-1922 онуудта болоһон японско интервенци." 1934 он).

Энэ мэдээсэл соогоо, советскэ правительство болбол японско ба бусад түримхэйлэгшэдтэ эрид шанга сохилто үгэхыень ба советскэ засагай хүсэд илалта туйлахыень, советскэ Сибирь ба Дальна Востогой территори дээрэһээ дотоодын ба гадаадын контрреволюциие үгыхэхыень бүхы ажалшадые уряалһан байна.

Дальна Восток ба Забайкалиие, тэдэнэй тоодо Бурят-Монголые, дайлан абалга ба эзэмдэлгэ болбол азиатска материк дээрэ господстволгодонь империалистическэ Японийн базань болохо байгаа.

Япони болбол Бурят-Монголдо интервенци эхилхэдээ, японско командовани болбол кулагууд, ноёд ба ламанарта, бурят-монгол арадай хорото дайсадта — бурят-монголой буржуазна националистнуудта түшэглэһэн байна.

Интервентнүүд ба тэдэнэй шуһата нохосууд — сагаангвардейскэ бандануд хадаа нютаг, селонуудые тоноһон дээрмэдэһэн, мирнэ зониие — эхэнэрнүүд, хүүгэд ба хүгшэдые алаһан хюдаһан байна.

Ленин — Сталинай партиин уряагаар, Бурят-Монголой ажалшад болбол империалистическэ интервентнүүдтэ ба сагаангвардейскэ бандануудта эсэргүү тэмэсэлдэ жагсаһан байна. 1919 оной эсэстэ, ород ба бурятмонгол ажалша зонһоо боевой партизанска отрядууд Бурят-Монголдо байгуулагдажа эхилээ. Партизанска тэмэсэлэй гол гуламтануудань хадаа Бурят-Монголой зүүн частьда (Мухар-Шэбэр, Бичура, Куналей г. м.) байгаа. Мухар-Шэбэрэй аймагта дэлгэрэн үүсхэгдэһэн партизанска хүдэлөөн хадаа хэдэн арбаад селонууд ба нютагуудые хабаадуулһан байна. Бурят-Монголой партизанска отрядууд болбол дүрбэн фронтнууд дээрэ тэмэсэжэ байгаа. Тэдэнэр хадаа Селенга мүрэнэй зүүн эрьеые эзэлжэ, империалистическэ интервентнүүдтэ ба сагаангвардейскэ бандануудта серьезно сохилтонуудые хэһэн байна.

Империалистическэ интервентнүүдтэй ба сагаангвардейскэ бандануудтай тэмэсэһэн, Улаан Армиин полкнуудай ба партизанска отрядуудай героическа тэмэсэл болбол Бурят-Монголдо советскэ засагай хүсэд торжествадо хүргэһэн байна. Бурят-Монгол арад хадаа социалистическэ байгуулалтада, золтой жаргалтай ба хүхюун сэнгэлиг ажабайдалда орохо үргэн зам олоһон байна.

Ленин-Сталинай партиин гениальна хүтэлбэреер, агууехэ Сталинай үдэрбүриин инаг анхаралай ашаар, ородой хүдэлмэришэн ангиин ба агууехэ ород арадай ахадуугэй туһаламжаар Бурят-Монголой ажалшад болбол промышленна ба культурна байгуулалтада, социалистическэ газар таряалангай хүгжэлтэдэ тон ехэнүүд амжалтануудые туйлаа.

„Бурят-Монгол Республика болбол, урдань өөрөө хэды гээгдэнги байһаншье һаа, шэнэ, социалистическэ ажабайдалые байгуулгада өөрынгөө шэн хатуугаар, колхозуудайгаа ажал хүдэлмэреер ба культурна үүсхэлнүүдэй хүгжэлтөөрөө, түрүү советскэ республикануудта хабаадана". (В. М. Молотов).

Социалистическэ байгуулалтын бүхы һалбаринуудахи илалтата итогуудань энээн тухай гэршэлнэ. Жэшээлхэдэ, Бурят-Монголой социалистическэ промышленностиин валовой продукци эдэ жэлнүүдэй туршо соо 44,4 дахин, промышленностиин гол фонднууд 212 дахин ургаа. Сталинска табанжэлнүүдэй туршо соо Бурят-Монголдо паровозо-вагонно завод — республикын гигант, Микоянай нэрэмжэтэ мясокомбинат, шэлэй механизированнэ завод, томо мелькомбинат, Сибирь соо эгээн ехэ вольфрамова комбинат, загаһанай консервын заводууд, графитова рудникууд ба хэдэн арбаад бусад промышленна предприятинууд байгуулагдаа. Промышленностиин ургахатай хамта, бурят-монгол арадзоной дундаһаа хүдэлмэришэдэй кадрнууд ургаа. Хэдэн мянгаад бурят-монголнууд ониһон станогууд дээрэ хүдэлмэрилнэ, үндэр дээдэ индустриальна культурые амжалтатайгаар шудална, социалистическэ промышленностиин түрүү ба солото хүнүүд болоно. Хүдөө ажахые шэнэдхэн байгуулгада, нүүдэлшэ бурядай гээгдэнги ажахые томо коллективнэ ажахын рельсэ дээрэ гаргалгада Бурят-Монголой амжалтанууд тон ехэ. Бурят-Монголой республикын таряашанай ажахынуудайнь 95%, газарайнь ба малайнь 89% колхозуудта нэгэдэнхэй. Модон анзаһа хансуурай оронд, мүнөө колхозно поленууд дээрэ тракторнууд, комбайнууд ба хүдөөажахын бусад ониһон машинанууд хүдэлмэрилнэ. Культурна байгуулалтада, формоороо национальна ба удхаараа социалистическэ бурят-монгол культурын хүгжэлтэдэ Бурят-Монголой амжалтанууд ехэ байна. Хэрбээ республикын эмхидхэгдэхэ үедэ, бүхы хүнзоной миил 19% бэшэг мэдэхэ байһан һаа, мүнөө 95,5 процентнь бэшэг мэдэхэ болоо. Бурят-Монгол АССР-эй городууд ба селонуудта хэдэн зуугаад һургуулинууд, хэдэн арбаад дунда ба дээдэ һургуулинууд, научно-шэнжэлгын ба политико-гэгээрэлэй учреждениинүүд байгуулагдаа. Бурят-Монгол хэлэ бэшэгые ород алфавидта оруулха ябадалда, литература ба искусствын хүгжэлтэдэ, научно-шэнжэлэлгын хүдэлмэридэ ехэ илалтанууд туйлагдаа. Бурят-Монгол хадаа, Ленин — Сталинай партида эсэстээ хүртэр преданнэ өөрынгөө национальна интеллигенцитэй болоо.

Ленинско-Сталинска национальна политикые бэелүүлгэ хадаа национальна самоопределениин үндэһэ һуури дээрэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикые байгуулгада Бурят-Монголой ажалшадые асараа, агууехэ Советскэ Союзай бусад национальностьнуудай ажалшадтай хамта, тэдэниие социалистическэ обществые байгуулгада хүргөө. Ленин — Сталинай илагдашагүй партиин ба бүхы дэлхэйн арадуудай вождь нүхэр Сталинай хүтэлбэреер, Бурят-Монголой ажалшад болбол бүхы советскэ арадтай хамта, эдэ үнгэрһэн жэлнүүдэй туршо соо, социализмые байгуулалтын бүхы фронтнууд дээрэ туйлай ехэ амжалтануудые туйлаа, мүнөө шэнэ илалтанууд тээшэ, коммунистическэ обществые байгуулгын шэнэ үндэрдхэнүүд тээшэ бүри ехэ амжалтатайгаар, үшөө ехэ этигэл найдабаритайгаар урагшаа ябана.

Х. НАМСАРАЕВ.

БУРЯТ ОРОМНИ

Хүндэ муухай зэрлиг
Хүлөөр дэбһүүлэн байгааһанш,
Хүйтэн яһан, шуһата
Гараар бажуулган байгааһанш
 Түрэһэн гарһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Зуугаад мянгаад жэлдэ
Зоболонгой хара үдэрнүүд
Шамай даран бүрхээн байгааһан,
Шамай хооһон хүйтэн болгоо һэн,
 Түрэһэн гарһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Улаан ехэ Октябриин
Ошо дүлэ бадаруулһан
Омог дорюун гайхамшагта
Гал улаан баатарнууд жагсаа һэн,
 Түрһэн гарһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Булад һэлмээр хиргажа
Буртаг дайсаниинш арилгаад,
Эгүүридээ мүнхэ эдлэхэ
Эрхэ сүлөөеынь үгөө һэн.
 Түрһэн гарһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Жабхалантай согтой һайхан
Сэсэглиг орон болоо һэнш,
Жаргаланта үнэр баян
Энхэ байдал зохёогоо һэн.
 Түрэһэн гараһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Агуухэ Сталинска үеын
Алтан наран манданал,
Агалаг гүнзэгы эрдэмээр
Жаргалайш далай долгилнол,
 Түрэһэн гараһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Субад мүнгэн тэнгэрьдэш
Солбон одон яларнал,
Социалис номин дайдадаш
Суута хүнүүд тодорнол,
 Түрэһэн гараһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.
Хуби золоор гүнзэгы
Хорин жэлээ тэмдэглэн
Коммунис большевик партида
Зүрхэнэй баяр хүргэнэм.
 Түрэһэн гараһан зүрхэнэйм
 Түрэл Бурят оромни.

РАДИО-НИКОЛАЙ.

РЕВОЛЮЦИИН СОЛДАТ

Баһал дуумни
 Селенгын долгиндо гаран,
Баян эрьень
 Баярай хөөһэндэ бурана.
Мүнгэн мэтэ
 гэрэлтэй хөөһэндэнь харанам,
Мүнхэ һайхан
 аршаанта дуун соонь үзэнэм:
Ранжуров, ши
 Бидэнэй нюдэндэ бодонош,
Ранжуров, ши
 Лазогой образдо туданаш!
Бүхы гурбан
 революциин дунда шэрээгдээш,
Бүтүү зэрлиг
 Ренненкампфын судээр «хэһээгдээш»:
Толгойн сааза
 шамайе мүхүүлэн айлгаагүй,
Арбан жэлэй
 гэнжэгэ каторга уяргаагүй.
Ранжуров, ши
 эрэлхэг зүрхэтэй байгаалши,
Ранжуров, ши
 олон түрмэнүүдээр зайгаалши!
Улаан Гвардиин
 Улаан тугуудые үргөөлши,
Уужам Кяхтаар
 сагаан зольбонуудые шэрбээлши.
Галта могойн
 аман шадарань тулаалши,
Галзуу шонын
 гангинаан соогуур илаалши.
Ранжуров, ши
 Үгытэй хасаг һэнш—яһаараа.
Ранжуров, ши
 Буденныя үеэлэш—үзэлээрээ.
Шэрүүн дайнһааш
 сүлэлгэ шамайе татадаг һэн,
Шэди эдеэр
 тэргэлжэ ши шададаг һэнш.
Тэндэ, эндэ
 подпольдош ябаад дайлалдаа һэнш,
Теэд хайшан гээд
 хардуулжа ши баригдаа һэмш?
Ранжуров, ши—
 түрүүшын большевик бурят!
Ранжуров, ши—
 агуу революциин солдат!
Дебэсэгэй ой
 ногоорон, һамараа дэлгэнэ.
Эндэхиин зон
 үлигэр түүхэдээ хэлсэнэ.
Шэнэ һалхин
 Шамайе хүндэлэн үлеэнэ:
«Ранжуров, ши
 баригдааш сагаан шпиондо,
Ранжуров, ши
 алуулааш муухайгаар, эндэ...»
Би шамтаяа
 байлдаавдашни ябаагүйб сугтаа,
Би үлгыдөө
 шамайгаа зүүдэлжэ хэбтээб.
Теэд мүнөө би
 Читада, Кяхтадашни ябааб,
Тэндэхиин гол,
 шамайгаал, дурданал дуулааб:
«Ранжуров, ши
 минии урдаһан эхин байнаш!
Ранжуров, ши
 мүнхэ фонтанта аршаан байнаш!».

ЦЭДЭН ГАЛСАНОВ.

(Поэмэһээ отрывогууд)

„Һүүлшын шархын ягаан шуһаар
Һүртэй тугаа будаһан,
Приамурска партизанай
Эскадронууд дабхина“.

(*„Партизанска дуунһаа“*).

* *
*

ЗОРЮУЛГА

Һахал сагаан Джамбул баабайм хуурдабал,
Һаншаг сагаан Байгал—эжым дурдабал.
Баһа ингээд дуугаа огсом захалхам,
Балтахинов тухай поэмээ эхилхэм.

Байгал далайн бардам гүнзэгы зүрхэнһөө,
Бархан уулын алтан хабсагайн оройһоо,
Тунхэнэй хамар сорьёмо хурза—булагһаа
Түгнын уужам, хонин төөлэйтэ талаһаа,
Балтахинов, шамда дуугаа зорюулнам,
Баруун гарташ арадай лимбэ барюулнам.

Тэнгэрын хаяа тэниилгэгшэ талаар;
Буурал һаарал Сибириин хэрмэн тайгаар,
Уралай эрдэни номин дуулга дээгүүр,
Кавказай харьялаа зээрэг Терек дээгүүр,
Хүшөөһэ зузаанта Хойто далай дээгүүр,
Үрмэ татагша уһан нуурнууд дээгүүр,
Балтахинов тухай магтаал уншанам,
Баран тазнарай нэрэһээ би дохином.

Ээрхэг Китад Манжиин—Хаанай алдаһаа,
Эхэ нютагаа аршалан буляалдаһаар
Саазалуулһан Шэлдээ—Зангиие һанаеыл,
Дошхон толгойнь наашаа унаһые һанаеыл.
Шэрүүн дайшадай ашэ, дүшэ Павелда,
Шэрэм хатуу зүрхэтэ манай Павелда
Шэлдээ—Зангиин дуунууд хэзээш доһолоол даа,
Шэлдээ—Зангиин дуран шуһан бусалаал даа.
Тиигэжэ би хүүр дээрэнь магтан дурданам
Тэрэ үеын оромоор нэрынь дууданам.

Буйр—нуурай, Хасан нуурай галые
Мүндэр, аадартай мухар буугай балые
Булад танкын брони—зүрхөөр даалгаһан,
Баатар бэеын барс—зүрхөөр һалгаһан
Улаан—Тугта ордено нүхэдөө хараеыл,
Алтан Одото герой хүбүүдээ хараеыл,
Тэдэнэй дунда военком Павел ябанал,
Үхэлэй граната дайсанруугаа хаянал.
Энээн тухай поэма өөрһөө хүлеэнэм,
Эдир поэдэй боевой труба үлеэнэм.

Үбгэн баабайн үгэ дуунуудые һанажа,
Үтэлһэн эжын үлигэр—далай тана жа,
Баһа ингээд дуугаа дорюунаар захалнам,
Балтахинов тухай поэмэеэ эхилнэм.

* *
*

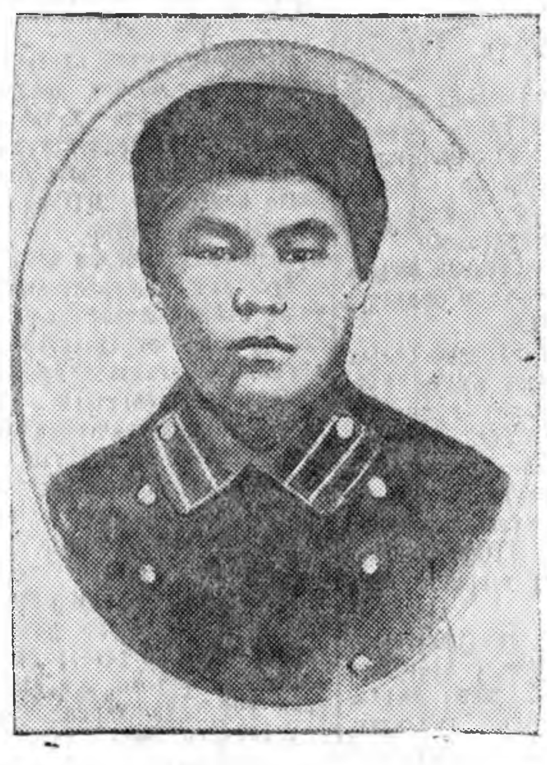
Үлгэн, тэнгэрын үнгэ шарай хубилжа,
Үүлэн харалан аадар—хураар һанжаба.
Һолонго татаһан номо һаадаг дэлижэ,
Ажалша Баатар, дайнай барабан дэлдэбэ.
Хорин табанай хүсэтэ шуурган сорьёжо,
Үбэлэй ордоной дабхар сонхо тэһэрбэ.
„Аврорын“ аманһаа түрүүшын дохёо бурьяжа,
Большевигүүдэй илалтын марш нээрбэ.

Минии нютаг улаан һалхяар хүдэлбэ,
Мэргэн Ленинэй мүнхэ уряал зэдэлбэ!
Шэрэм харгын шэжэм утаһан шэнхинбэ,
Сэсэн Сталинай үнэтэй үгэ ханхинба!
Уулын бүргэдүүд ниидэн дээшээ гараба,
Шэнэ декрет Смольнын үүдэнһээ тараба;
Сэдьхэл хүдэлгэмэ үгэнүүдэнь ерэбэ,
Сэзжын баяр, тэмэсэлэй хани болобо.
Иигэжэ агуу үдэрэй үүрэй толон
Улам улам уярма һайхан болон,
Иигэжэ агуу үдэрэй наран гаран,
Манай дээрэ мүнхэдөө мандаба наран.

Теэд, тэрэ үеын үглөө бүхэниием
Туулган манан бүрхөөн тунажа,
Тобшо—шүүдэр модон бүхэниием
Тоншон оробо, тоншуул шэнгеэр сохижо.
Абарга могой арбан тэйһээ һолжоржо
Алда болохо хорон хадхуур гаргаба.
Матар загаһад эрье дээрэ абиржа
Москва тээшэ бузар—фонтанаар шарбаба.
Улаан Питер бусалан тэмэсэн харайба,
Буу зэбсэгтэ арадзоноо уряалба:
Ангара басаган, Селенгэ хүбүүд иигэжэ
Аялга—нэгэн хүсөөр бодобо, шиидэжэ.
 Үлэн һүрээтэй хоридугаар он байгаа
Үхэл аминай галзуу абасалдаан байгаа.
Сибириин тайгада гарюуһан абяатай байгаа,
Байгалай үмэнэ баронтон, атамантан байгаа.

Тра-та-таа! Тра-та-таа!—Дуулна гүт, сууряаеынь.
Тайгадаа, ууладаа таабаряа хуряаеыл!
Боевой дуунуудай *forte* татаеыл!
Военком нүхэрэй морине магтаеыл!
Таб-таб табагайнь түбэрөө-дуун,
Таха-булад туруунайнь сахилгаан-дуун,
Хан-хан хазаарайнь хаялаа-дуун,
Хатуу зэд дүрөөгэйнь аялган дуун,
Уулын бүргэдэй ооголоон соо дуулдан,
Уһан булагай харьялаан соо буйлан,
Галаб соо олдоогүй нүүрһэндэ дуулдан,
Газар дээр гараагүй тоһондо буйлан
Олоной сээжэндэ тороно, зорино.
Олоной зүрхэндэ ороно, гарана.
Олоной нюдэн уран бэеынь һайхашаана,
Олоной нюдэн оноошо мэргынь дурашаана.

Тэрэ морин түрүү гүйгөөшэ байгаа гү?
Обоодо сулаяа дуудуулдаг байгаа гү?
Тэрэ морин зүхэлиһөө тэргэдһэн байгаа гү?
Түрын басаганай унаха морин байгаа гү?
Бэшээ! Занлан эмээлтэ Хээр бэшэ!
Сасунай Давидай Джалалишье бэшэ!
Гулбаагай мүнгэн хазаарта Хээр бэшэ!
Үлигэрэй—Далайн үреэ хүлэгш бэшэ!
Энэ морин—юрын ажалша хүлэг,

Сабшуур хурса булад туруута хүлэг.
Энэ морин—юрэ талын дайша хүлэг,
Гунан ябахадаа шоные аладаг хүлэг.

Турья-турья жаргал тухай түүрээһэн
Наранай зүгтэ хазаар даран үүрһэһэн
Энэ хүлэгэй хоголзомо нюргандань,
Энэ хүлэгэй һайбарлама таргандань—
Шуһан улаан хилэн тохом һэргэнэ,
Зэндэмэнитэ эмээлэй бүүргэ ургана.
Бурят арадай бардам хоолой доһолно,
Байгал далайн баатар хүбүүн ооголно.

Аршаанта шэбэрэй хасуури булаг, хэлыт,
Анта дуулгын хуша, һамар, хэлыт,
Хүхэлүүр намагай бурма, хулаһан хэлыт,
Хүбшэ тайгын халюун булаган, хэлыт,
Хэнэй унаган, хэнэй баатар эндэ,
Хэнэй зааһан, хэнэй замаар эндэ,
Хэнэй шуһа, юунэй мүр унхидааб?
Хэнэй хорон могой-хоншоор марягааб?
Эшээһэн Эбэр хамарта олдоо гү?
Малтахадань мамонт гараад амиды гү?
Галзуу шоно газар нүхэлэн ороо гү?
Гал могой мянган хадхуур гаргаа гү?

* *
*

Хадын оройһоо хайрама жабар бууна,
Халын оройгоор таалама наран гынэ.
Хадын оройгоор манан хөөрэн дэгдэнэ,
Хадын оройгоор тооһон алтаар хирэтэнэ.
Табин һэлмэ таби дахин үдэнэ,
Табадугаар зиминскэ полк гүйлгэнэ.
Талын сахюур арбан зүгтэ сэсэрнэ,
Тайгын сууряан үүлэн дээгүүр тэһэрнэ.
Ангара-дүүхэй военком хүбүүндэ дурална,
Хоритой комиссар уламаарань гарана.
Ангара-дүүхэй инаг дурандаа дэлбэрнэ,
Военком-Сибидар елүүр дээрэнь хүльбэрнэ.
Хүйтэн февраль уухилан хүлэрэн, сэнтэнэ.
Хүлэй үзүүр хадхан хайран шэмхэнэ,
Бордоһон февраль будантан манатан ошоно,
Военком Павелай борби хасар озоно.
Инаг энэ дүүхэйтэй военком уулзажа,
Үлэшэ бүреэ ерэжэ һониные дуулана.
Саһан дээрэхи мүрөөр тэрэнь мэдээ үгэнэ,
Соолго соогоо шэнгээһэн дайсадаа тоолоно.

Будан манаар сэвтэһэн Байгалай һүни...
Буурал Байгал уурал бааюулһаар
Ангара-басагандаа тошон—хэшэг үгэнэ,
Хүлэр мүнгэн зүүдхэл зүүлгэнэ, таалаһаар.
Энэ һүни Ангара-дүүхэй болзортой,
Энэ һүни военком хүбүүн ерэхэнь.
Өөрынь нүхэртэ жүтөөрхөөшье һаа, баяртай
Үнэн ушарынь дуулгахань Ангара-дүүхэйнь.

Цоп-цоп-цоп! Цоп-цоп-цоп! Дуулна гут сууряаень;
Соолгодоо, тошондоо үлигэрээ хуряаеыл!
Боевой огсомоор *allegro* татаеыл!
Военком нүхэрэй солые дуудаеыл!
Яб-таб үгэ хүүрэйнь эрид-дуун,
Яһан эшэтэ наганайнь мэргэн-дуун,
Алмаз хурса һэлмынь хонгёо-дуун,
Хүлэр мүнгэн шпорыйнь хонхо-дуун
Ошон—революциин уряа соо дуулдан,
Улаан тугуудай толон соо ялбан,
Ильичын дэнгүүдэй эршэ соо дуулдан,
Эдир зоригой зүрхэн соо булдилан,
Бурядай сээжэнһээ түрижэ гарана.
Сибириин сээжэнһээ халижа гарана.
Олоной зүрхэн уран дууеынь һайхашаана,
Олоной зүрхэн военком—зүрхынь дурашаана.

Жабартай хатуу түмэр шэнги һүни!
Жаргал үхэл хоёроор зүрхэн логшоно.
Баатар Павел гэртээ буужа ерэбэ,
Баабай, нүхэрөө бараалхахаяа ерэбэ.
Туулган пулаадаар толгойгоо бооһон Тарса...
Павелай баабайн шэрэм дээрэ аарса.
Залуухан һамганайнь үхэг соо арза.
Ангара дээгүүр—олон улаан харза.

Үбэлэй хонгёо тэнгэрын һонор шэхэндэ,
Һыхэ шэнгеэр, гуулин һара һанжана.
Нохой шонын һүрэглэхэ галзуу үедэ,
Нютагай шононууд айлай хуһамаг тоншоно.
Һогтуу шонын абяа аяшаархан абажа,
Һалбай—баянай Хоройшо тэндэ һажаана.
Ганса үнеэтэй захын айлнууд зобожо,
Гуриихын гүзээндэ хүнэһэ „бэлдэн тушаана“.
Алтан гадаһан Сог мэшэнтэй тохёолдоод,
Ангара дүүхэй мүлиһэнтэйгөө тэмэсэнэ.
Шугы бургааһан үзүүртээ хүрэжэ орёолдоод.
Алхаха бүхэндэш занга урихаар бүрэлзэнэ.
Тиимэ байбаш Павел эрид ябана,
Инаг хүнэй образ урдаа харана.
Тиигэжэ Павел гэртээ буужа ерэбэ,
Тэрэл һүниндөө бусахаар, гэргээ оробо.

Павел! Павлушка! Инаг! Баярни! Жаргал!..
Тэбэрэсэлдээн, озолдоон харанхыда болоно.
Арзын дээжэ аяга соо хөөһэтэн гараб ил!
Ай, ши военком, һэргылыш!.. Шоно улина!
„Павел! Павлушка! Инагни!—гэнэ нүхэрэнь,—
Манай баяр гэдэһэн соомни энеэнэл.
Түргэн дүүргыш, түргэн орыш, нүхэрэм!“
Ай, ши, военком, һэргылыш!... һара эбэһээлнэл!
Нютагайгаа нүхэдые военком асууна.
Ноёд, баядые занажа, нюдаргаа бажууна.
„Үглөөдэртэнь Донской—нохосые дууһахаб!“—гэнэ,
«Мүнөө һүниндөө Каландарашвилидэ дуулгахаб!»—гэнэ.
Газаа мүшэд эндэ тэндэ ёлогонолдоно,
Газаа үхэл, айл соогуур алхалалдана.
Агаарта бусадай амисхал анхилна... Зайлыш,
Ай, ши, военком, һэргылыш юундэш бү найдыш!
Сэргэдэхи морининшье аюулай дүтэлһынь мэдэбэ:
Турья—турья турьян хэлэһынь дууланагүй.
Яалганайнь һүүлшын минутанууд ерэбэ,
Яаралгүйгөөр һамгандаа хөөрэжэ, һаланагүй.
„Жаргал соогуур жаахан хөөхэй бүүбээлхэ,
Ямар уужам наһанай баяр гээшэб даа!
Жаргал соогуур жаргалай дайсадтай тэмэсэхэ
Хэды нангин хуби заяан гээшэб даа!..
Улаан зүрхэнэйнгөө оёор соохи үгэнүүдээ
Дууһынь хэлэжэ амжаашьедүй байгарань,
Үрхэ, сонхо, шолоохой, забһар, үүдэнүүдээр,
Шонын нюдэн ялагад гэлдэбэл, хаахиран.
Гансал военком, ганса граната, наган,
Зуугаад нохосууд, зуугаад шононууд газаань.
Гараадүй хөөхэй, инаг һамганиинь гэртэ,
Газаань тиихэдэ үхэл! Үхэл эртэ!
 Үүдэн сүмэржэ, үлэнхын хоншоор бултайба,
Гранадаа Павел шэдэхэ гэжэ далайба.
„Байзыш, Павел! Хөөхэйшни?“—гэбэл нагаһиинь,
Гарынь зохолгоон, хүдэлэн хүлэрбэ нагаһиинь.
Тээдшье даа! Тэгшэ бэшэ дайн үни болоогүй,
Тэһэрхэ граната тиигэжэ баһа тэһэрээгүй.
Хайралһан хөөхэйнь гараһан турэһэн байгаа һаа,
Тэһэрхэ граната тиигэжэ баһа тэһэрээгүй.
Жаргал соогуур жаргалай дайсадтай тэмэсэхэ
Хэды нангин хуби заяан гээшэб даа!
Теэд, гранатын орондо зүрхэн тэһэрхэ,
Ямар гэһэн баатар зориг гээшэб даа!..

. . . .

Хорин гурбатай большевик хүбүүн хосорбо,
Хүүр дээгүүрэнь хагсуу һалхин ходорбо.

* *
*

...Наран Дүүргэлтэ мандаба, Алтан туяа сасарба.
Айлай гэртэ жаргал түбхинэн задарба.
Һүүлшын шархын ягаа улаан шуһаар
Һүртэ тугуудаа будаһан Улаан Арми
Газар дэлхэй, тэнгэр зэдэлгэн дуулаһаар,
Галзуу дайсадые бултынь дууһахаар ярана.
Түүхэдэ бэшээтэй түмэн зүрхэтэнэй дунда
Мартагдахагүйш, түрүүшын бурят Комиссар!
Тиигэжэ би хүүр дээрэшни, шамда
Үдэр һүнигүй дуулажа һуунам, танилсаад.
Шинии морин шэнэ талаһаам олдоо,
Шинии морёор дайнда орохоб хэзээшье.
Үгы, ши үхөөгүйш! Үхэл гээшэ ондоо.
Үлэрбүриин минии шүлэгтэ— ерөөлшни.
Шинии морин Хасанда ябаал, би дуулааб,
Шинии морин Монголдо ошоо, би дуулааб,
Шинии морин мүнөө дайнда, би дуулааб,
Маннергеймын сохо хайрана, би дуулааб.
Үгы, ши үхөөгүйш! Үхэл бэшэ энэ.
Өөрынгөө нютагта жаргал соо ябаналши!
Нарата намжаа үдэр, дурата сэгээн һүни
Намтай хамта тэмэсэн, жаргаж ябаналши!

Февраль, 1940.

С. АЛЫМОВ.

ЛАЗО ТУХАЙ ДУУН

Холын уулад манан соогуур
Залин, шуургаар анхилаа.
Сучан уурхай, Иман дээгүүр
Сергей Лазо дайлалдаа.
Хабхар һүни эртэ үүрээр
Дайндаа дуудаад отрядаа,
Түрүүн Лазо ороод һалхяар,
Һалхин шэнгеэр дайлалдаа.
Нэгэтэ Лазое хээрэ
Гэнэдхээжэ бариһан юм.
Халуун гал соо Иман дээрэ
Большевик Лазо алагдаһан юм.
Уула хадын орой дээгүүр
Утаан хүнгөөр сайрана,
Сэвхир хүхэ агаар соогуур
Мүнхэ нэрэнь хөөрэнэ.
Амар мүрэнэй атир газар
Мүнөө талхаар шууяна.
Долгин дээгүүр далай шадар
Лазо ниидэн дууяна.
Манай линкор океандаан
Түрэл нютагаа һахинал.
Самурайн халдаад үзээл һаань
Мэргэн пушкаар дахихал.
Шанга залингаа дорьбуулһан
Тэрэ сагайнгаа походтол,
Арадай зориг нэрьюулһэн
Сергей Лазо бодохол.

Б. Абидуев оршуулба.

ДАБА ДАМБАЕВ.

ЖАРГАЛТА АРАД

Арбан долоон
Алдарта оной
Агуухэ революцеэр
Засагаа абажа,
Жаргалаа нээгээ
Манай арадууд бэхеэр.
Ленин—Сталинай
Сэсэн заабаряар
Дайсад бүхэниие дараабди.
Шулуун хаалтые,
Түмэр гэнжые
Таһа татан гараабди.

* *
*

Арюухан намаагаар,
Амтата жэмэсээр
Оромнай һалбарна һайханаар.
Һуранабди хамтадаа,
Ажалланабди бултадаа
Амарнабди, сэнгэнэбди хүхюунээр.

Бата Советскэ
Бүлэ соогоо
Бурят арадни жаргана
Үргэн оромни
Үдэр бүхэн
Үнгын сэсэгээр һалбарна.
Сэдьхэл дүүрэн
Бидэнэй зүрхэн
Сог баяраар халинал
Кремлиин одон,
Сталин наран,
Хурса туяагаар сасарнал.
Дуумнай солгёотоно,
Хүгжэмнай сууряатана,
Бурядаам жаргал бадарна.
Ажалнай бусална,
Хүсэмнэй бурьялна,
Арадайм зориг шангадана.

ЦЭДЭН ДАМБИЕВ.

Сэсэглиг

Намаа һайхан талаарам
Наранай гэрэл сасарнал.
Бурят-Монгол орондом
Булад одон бадарнал.
Мүнхэ Саян ууладаш
Мүнгэн гэрэл толорнол,
Байгал номин далайдаш
Бургилаа дольгин сальдиднал.
Сэсэг набшаа дэлгүүлээш
Сальдеэ минии нютаг лэ,
Жэмэс ногоогоо, ургуулааш
Золтой минии орон лэ.
Хонгёо дуугаа дуулаһан
Комсомол залуу нүхэр лэ,
Баяр жаргалаа магтаһан
Бардам бурят хүбүүн лэ.
Селенгэ тунгалаг мүрэмнай
Сэгээн номёор гэрэлтэнэ.
Совет Бурят оромнай
Соло алдараа суурхуулна.
Уран һайхан аялгань
Улам гоёор ханхиннал,
Арад зонойнь баярнууд
Ангара шэнги билтарнал.
Колхозой баян полёор
Комбайн тракторнууд дунгиина.
Хүдөөгэй үргэн талаар,
Хүсэтэ машинанууд хүнхинэ.
Город гигант газараар,
Гудок шангаар сууряатна.
Совет минии ороноор
Соггой дуунууд сольгино.
Инаг түрэл Бурядаа
Иргуу баяраар дууланам,
Иимэ арюун жаргалаа
Эхин шүлэгөөр магтанам.
Эхэ сарюун орондоо
Энхэ жаргал эдэлнэм.
Сталин агуу багшадаа
Зүрхэнэй баясхалан хүргэнэм!

Харюусалгата редактор
Р. БИМБАЕВ.

Адрес редакции: г. Улан-Удэ, Центросоюзная, 19. Телефоны: отв. редактора—3-44; отв. секретаря—3-23; зав. отд. партийной жизни — 7-55 2 зв., зав. сельхоз. отд. — 7-55; зав. отд. кадров—5-07.

Типография НКМП БМАССР

Бурглавлит № 348